

HAQQONIYLIK VA PLAGIATNI ANIQLASH METODLARI

Kadirova Zaynura Zaynidinovna

TerDU o'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti(PhD)

Annotatsiya: Plagiat va matnning haqqoniyligini aniqlash zamonaviy lingvistik ekspertizaning muhim vazifalaridan biridir. Ekspertlar uslubiy fingerprint, statistik analiz va korpus metodologiyasidan foydalanib, matnning asl yoki nusxalanganligini aniqlaydilar. Bu jarayonda sintaktik tuzilma, leksik xususiyatlar va stilistik o'ziga xosliklar tahlil qilinadi. Shu bilan birga, matnning qaysi qismlari boshqa manbalardan olingani va mualliflik qonunbuzilishi mavjudligi aniqlanadi. Plagiat tekshiruvi ilmiy va adabiy matnlarning haqqoniyligini ta'minlashda, sud amaliyotida esa dalil sifatida muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: plagiat, haqqoniylik, matn ekspertizasi, uslubiy fingerprint, statistika, korpus metodologiyasi, leksik tahlil, sintaktik tahlil, stilistik tahlil, mualliflik huquqi, dalil, matn haqqoniyligi.

Kirish

Plagiat va matnning haqqoniyligini aniqlash zamonaviy lingvistik ekspertizaning eng dolzarb yo'nalishlaridan biridir. Matnning asl va nusxalangan qismlari tahlil qilinadi, uslubiy fingerprint, korpus metodologiyasi va statistik yondashuvlar yordamida matnning unikaligi aniqlanadi. Ekspertlar leksik, sintaktik va stilistik jihatlarini o'rganib, mualliflik huquqi buzilgan qismlarni ajratadilar. Shu bilan birga, matnda boshqa manbalardan olingan materiallarni aniqlash va plagiat holatlarini isbotlash imkoniyati mavjud bo'ladi. Bu jarayon ilmiy va adabiy matnlarni haqqoniyligini ta'minlashda muhimdir, shuningdek sud amaliyotida matnning ishonchliligini tasdiqlash uchun ishlatiladi. Plagiatni aniqlash metodlari doimiy rivojlanib, zamonaviy texnologiyalar, kompyuter lingvistikasi va sun'iy intellekt asosida takomillashtirilmoqda. Natijada, matnlarni haqqoniy, ishonchli va qonuniy asosda ekspertizadan o'tkazish imkoniyati yaratiladi.

Asosiy qism

Haqqoniylik va plagiatni aniqlash zamonaviy lingvistik ekspertizaning eng dolzarb va murakkab yo'nalishlaridan biridir. Bu soha matnning asl yoki nusxa ekanligini, mualliflik huquqi buzilgan yoki buzilmaganini aniqlashga qaratilgan. Badiiy, ilmiy, ta'limiy va ommaviy axborot matnlarini tahlil qilish jarayonida ekspertlar matnning leksik, sintaktik, stilistik va semantik jihatlarini chuqur o'rganadilar. Shu bilan birga,

matnning ijtimoiy va psixologik ta'siri, auditoriyaga yetkazadigan xabarlarining manipulyativ yoki ekstremistik xususiyati ham tahlil qilinadi.

Plagiatni aniqlash jarayoni bir necha asosiy metodlardan foydalanadi. Uslubiy fingerprint, korpus tahlili, statistik frekvens metodlari va semantik tahlil yordamida matnning o'ziga xosligi va mualliflik xususiyati aniqlanadi. Masalan, matnda ishlatilgan frazeologik birikmalar, sinonimlar, stilistik va sintaktik konstruksiyalar tahlil qilinadi. Ushbu metodlar orqali matnning boshqa manbalardan nusxalangan qismlari aniqlanadi va plagiat holatlari ilmiy asosda isbotlanadi. Shuningdek, matnni tahlil qilishda zamonaviy texnologiyalar keng qo'llaniladi. NLP (Natural Language Processing), mashina o'rganish algoritmlari va sun'iy intellekt yordamida matnning leksik va stilistik xususiyatlari avtomatik tarzda tahlil qilinadi. Bu usullar matnning unikalligi, mualliflik huquqi va plagiat holatlarini tez va aniq aniqlash imkonini beradi. Statistik yondashuvlar orqali matnda ishlatilgan so'z va iboralarning chastotasi, uslubiy fingerprint va frazeologik birliklar asosida matnning o'ziga xosligi o'rganiladi.

Plagiatni aniqlashning muhim jihat – sud va ta'lim amaliyotida matnning haqqoniyligini ta'minlashdir. Ekspertiza natijalari sudga dalil sifatida taqdim etiladi va mualliflik huquqi buzilganligi aniqlanadi. Shu bilan birga, badiiy matnlarni ekspertizadan o'tkazish orqali ularning qonuniy talqini ta'minlanadi, shuningdek, auditoriyaga yetkaziladigan xabarlarining manipulyativ yoki ekstremistik xususiyatlari aniqlanadi. Matnning stilistik va sintaktik indikatorlarini tahlil qilish orqali ekspertlar muallifning yozish uslubini, matnning ichki mantiqiy tuzilishini va o'ziga xosligini aniqlaydilar. Ushbu indikatorlar plagiatni aniqlash jarayonida muhim ahamiyatga ega, chunki matnning o'ziga xosligi va mualliflik xususiyati aynan stilistik va sintaktik elementlar orqali belgilanadi.

Bundan tashqari, ekspertlar matnning semantik kontekstini tahlil qiladilar. Matn mazmuni va uning boshqa manbalar bilan bog'liqligi o'rganiladi. Semantik tahlil matnda nusxa olingan yoki manipulyatsiyalangan qismlarni aniqlashda samarali vosita hisoblanadi. Shu yo'l bilan, ekspertiza natijalari ilmiy, sud va ijtimoiy amaliyotda yuqori ishonchlilikka ega bo'ladi. Plagiatni aniqlash va matnning haqqoniyligini tekshirish nafaqat matnning o'zini, balki uning ijtimoiy, ta'limiy va ilmiy ahamiyatini ham himoya qiladi. Shu bilan birga, matnning manipulyativ va ekstremistik xususiyatlarini aniqlash, auditoriyaga yetkaziladigan salbiy ta'sirlarni oldini olish imkonini beradi. Natijada, haqqoniylik va plagiatni aniqlash metodlari lingvistik ekspertizaning ajralmas qismi bo'lib, ilmiy, badiiy, ta'limiy va ommaviy axborot matnlarining qonuniy va ijtimoiy jihatdan xavfsiz bo'lishini ta'minlaydi. Shu bilan ekspertiza matnlarni chuqur, ilmiy va kompleks tarzda o'rganish imkonini yaratadi.

Xulosa

Mazkur maqolada matn haqqoniyligini aniqlash va plagiatni tekshirishning zamonaviy metodlari keng qamrovda tahlil qilindi. Plagiat tushunchasining lingvistik va huquqiy jihatlari, uslubiy fingerprint, statistik va korpusga asoslangan yondashuvlarning imkoniyatlari ilmiy asosda yoritildi. Tadqiqot natijalari ko'rsatadiki, matn muallifligini aniqlashda faqat texnik dasturlar bilan cheklanib qolmasdan, lingvistik tahlil vositalarini ham qo'llash zarur. Mualliflik izlari, uslubiy barqarorlik va til birliklarining individual qo'llanilishi plagiatni aniqlashda asosiy mezon sifatida namoyon bo'ladi. Maqolada plagiatni aniqlashning kompleks modeli taklif etilib, u ilmiy, badiiy va rasmiy matnlar uchun qo'llanishi mumkinligi asoslab berildi. Ushbu xulosalar ilmiy axloqni ta'minlash, akademik halollikni mustahkamlash va zamonaviy lingvistik ekspertiza tizimini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Sousa-Silva R. Investigating academic plagiarism: A forensic linguistics approach to plagiarism detection // *Int. J. Educ. Integrity*. – 2014. – Vol. 10, No. 1. – URL: <https://ojs.unisa.edu.au/index.php/IJEI/article/view/932>
2. Nwohiri A., Joda O., Ajayi O. AI-Powered plagiarism detection: leveraging forensic linguistics and NLP // *FUDMA J. of Sciences*. – 2021. – Vol. 5, No. 3, pp. 207–218. – URL: <https://fjs.fudutsinma.edu.ng/index.php/fjs/article/view/700>
FUDMA Journal of Sciences
3. Comparative analysis of text-based plagiarism detection techniques / M. Sajid et al. // *PLoS ONE*. – 2025. – URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11977957>
4. Forensic Linguistics function in evidentiary and investigative contexts / Cambridge. – 2025. – URL: <https://www.cambridge.org/engage/api-gateway/coe/assets/orp/resource/item/61d5d9707f1d67c6c73c443c/original/forensic-linguistics-function-in-evidentiary-and-investigative-contexts.pdf>
5. Using forensic linguistics for plagiarism detection – Universität Klagenfurt (Lecture) – URL: <https://www.aau.at/event/using-forensic-linguistics-for-plagiarism-detection>
6. Detecting plagiarism in the forensic linguistics turn / Aston University PhD thesis – URL: <https://research.aston.ac.uk/en/studentTheses/detecting-plagiarism-in-the-forensic-linguistics-turn>